

(SJIF) Impact Factor-7.675

ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

September-2021

ISSUE No- (CCCVIII) 318 (B)

Thoughts and Works of Dr. Babasaheb Ambedkar

Chief Editor

Prof. Virag S. Gawande

Director

Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor

Dr. Pramod S. Meshram

I/c Principal,

Shri M. H. K. College of
Arts & Comm. Pachal

The Journal is indexed in:

Scientific Journal Impact Factor (SJIF)

Cosmos Impact Factor (CIF)

International Impact Factor Services (IIFS)

Aadhar International Publication Amaravati

Website - www.aadharsocial.com Email - aadharsocial@gmail.com

20	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे सामाजिक विचार आणि कार्य डॉ. जयश्री गणपती कांवळे /प्रा. डॉ. ए. सरदेशाई	34
21	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचा शैक्षणिक दृष्टीकोन –एक अभ्यास' प्रा. रसाळ दशरथ किसन	88
22	सामाजिक न्यायात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची भूमिका श्री. धनंजय वसंत भाट	92
23	भावी पिढीची उभारणी विद्यापीठात होते : एक आकलन प्रा. डॉ. घिरजकुमार सत्यकाल कोतमे	96
24	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचा शैक्षणिक दृष्टिकोन प्रा डॉ.गौतम झाडवळे	100
25	बुद्ध विचार आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे साहित्य प्रा.जगदीश पांडुरंग राणे	102
26	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे राष्ट्रउभारणीतील योगदान गजानन गणपत होडे	106
27	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शिक्षणविषयक विचार आणि कार्य डॉ. जितेंद्र शामसिंग निरासे	111
28	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचा दूरगामी दृष्टिकोन आणि आजचा भारत डॉ. कांता कांवळे	114
29	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि शेतीविषयक धोरण Prof. Lankesh Murlidhar Gajbhiye	122
30	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे आर्थिक विचार Dr. Madhukar Vithoba Jadhav	125
31	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे सामाजिक विचार प्रा. माधुरी हरिभाऊ गवळी	128
32	जलव्यवस्थापन-जलनियोजन तज्ज डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सौ. मनिषा सूर्यकांत गायकवाड	133
33	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे सामाजिक व शैक्षणिक योगदान प्रा. डॉ. नागोराव संभाजी भुरके	135
34	कवी अरुण काळे यांच्या कवितेतून येणारेआंबेडकरी विचार डॉ.नीता दिपक भिसे-ढावरे	140
35	वाबुराव बागूल यांच्या साहित्यावर डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या विचारांचा प्रभाव निलेश वसंतराव आहेर	144
36	पीपल्स एज्युकेशन सोसायटीचा इतिहास आणि वर्तमान प्रा. डॉ.प्रज्ञा कुमार गाथाडे	149
37	वर्तमानातील शेती प्रश्न आणि डॉ. आंबेडकरांचे शेतीविषयक विचार प्रा. डॉ. वाघमारे एस. एस.	152
38	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे साहित्य व संस्कृती विषयक योगदान सौ.लेहा विलास कोलते	155
39	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि दलित साहित्य डॉ.विकास शंकर पाटील	161
40	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी घडवून आणलेले सत्याग्रह डॉ. सौ. अरुणा रविंद्र वाघोले	166

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे सामाजिक विचार आणि कार्य

डॉ. जयश्री गणपती कांबळे

सहाय्यक प्राध्यापिका, राज्यशास्त्र विभाग,
सदाशिवराव मंडलिक महाविद्यालय, मुरगूड,
ता. कागल, जि. कोल्हापूर

प्रा. डि. ए. सरदेसाई

सहाय्यक प्राध्यापक, भूगोलशास्त्र विभाग,
सदाशिवराव मंडलिक महाविद्यालय, मुरगूड,
ता. कागल, जि. कोल्हापूर
मोबा. ९६०४६९३३२६

प्रस्तावना –

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे एक थोर विचारवंत, तत्वज्ञ, समाजसुधारक होते. त्याचबरोबर ते एक थोर राष्ट्रीय नेते ही होते. समाजकारण, राजकारण, अर्थकारण, शिक्षण इ. विविध क्षेत्रासंबंधी त्यांनी आयुष्यभर वित्तन करून मूलगामी विचार मांडलेले आहेत. त्यांचे हे विचार देशाच्या प्रगतीच्या दृष्टीने अत्यंत दिशादर्शक आहेत. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या सर्व विचारांचा आणि लिखाणांचा सूक्ष्म अभ्यास केला असता असे लक्षात येते की, त्यांनी संपूर्ण देशाला, देशातील समस्यांना समोर ठेवून लिखाण केले. धर्म, शिक्षण, राजकारण, अर्थ, शेती, परराष्ट्रधोरण, इ. विषयासंदर्भात त्यांनी मूलभूत स्वरूपाचे सिद्धांतन केले आहे. भारतीय समाजपरिवर्तनाचे महान असे कार्य त्यांनी पार पाडले आहे. हजारो वर्षांपासून पूर्वापार चालत आलेल्या अनिष्ट जातीव्यवस्थेचे त्यांनी समूल उच्चाटन केले आणि नवसमाजरचनेचा पाया घातला. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी उभारलेला लढा हा अस्पृश्यतेविरोधी तर होताच; परंतु तो खर्चा अर्थाने मानवमुक्तीचा लढा होता. स्वातंत्र, समता, बंधुता या मानवी मूल्यांचा तो शोधच होता. सार्वभौम राष्ट्रनिर्मिती, अखंड भारत, एकजिनसी समाज यात्रून मानवी कल्याणाचा शोध त्यांनी घेतला.

अभ्यास विषयाच्या मर्यादा –

सदर शोधनिबंधाच्या माध्यमातून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या सामाजिक कार्याचा थोडक्यात आढावा घेण्यात येणार आहे. त्यामुळे सदर शोधनिबंधातील शब्द मर्यादा लक्षात घेता काही निवडक घटकांचा समावेश सदरच्या शोधनिबंधात केला. आहे.

शोधनिबंधाचे उद्दिष्ट –

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या मानवमुक्ती लढ्यातील सामाजिक कार्याचा संक्षिप्त आढावा घेणे. संशोधन पद्धती –

प्रस्तुत शोध निबंधासाठी प्राथमिक व दुय्यम स्रोताचा उपयोग केला असून सदरच्या शोध निबंधासाठी विविध संदर्भ ग्रंथांचा आधार घेतला आहे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे सामाजिक विचार आणि कार्य –

१) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी स्थापन केलेल्या विविध सामाजिक संघटना व वृत्तपत्रे –

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी आयुष्यभर जातीव्यवस्थेकर आधारित समाजातील विषमतेविरुद्ध संघर्ष केला. तसेच त्यांनी त्यासाठी अनेक प्रकारच्या समाजसुधारणावादी चळवळी उभ्या केल्या व शिक्षणसंस्था स्थापन केल्या. भारताला स्वातंत्र्य प्राप्त होण्यापूर्वी बहिष्कृत हितकारिणी समा, समाज समता संघ, समता सैनिक दल यासारख्या विविध सामाजिक संघटनांची उभारणी केली. तसेच समाज

प्रबोधनासाठी मूकनायक, बहिष्कृत भारत, जनता, समता इ. सारखी अत्यंत प्रभावी मुख्यपत्रे सुरु केली. उच्च शैक्षणिक दर्जाचे ग्रंथांनी लिहिले. स्वतंत्र मजूर पक्ष, शेड्यूल कास्ट फेडरेशन यासारख्या पक्षांची त्यांनी स्थापन केली होती. अशाप्रकारे विविध सामाजिक संघटनांच्या माध्यमातून तसेच त्यांनी समाजसुधारणांसाठी सुरु केलेल्या वेगवेगळ्या मुख्यपत्रांच्या माध्यमातूनही अस्पृश्यतेच्या समूल उच्चनाटनाचे कार्य आधोरेखित होते.

२) हिंदू धर्मातील जातीव्यवस्थेबाबत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे मत –

देशातील जातीयता, विषमता याचिष्याची आपले विचार मांडताना बाबासाहेब म्हणतात, 'वर्णव्यवस्थेतून जाती जन्माला आल्या, अस्पृश्यता हे जातीव्यवस्थेचे सगळ्यात कटू अपत्य आहे.' बाबासाहेबांच्या मते, हिंदू समाजाची ही जातीव्यवस्था व वर्णव्यवस्थेची रचना उतरंडीवजा आहे. हिंदू समाज हा एक मनोरा आहे. एक-एक जात म्हणजे एक एक मजलाच झोय. पण लक्षात ठेवण्यासारखी गोष्ट ही की, या मनोरूपास शिंडी नाही. म्हणूनच एका मजल्यावरून दुसर्या मजल्यावर जाण्यास मार्ग नाही. ज्या मजल्यात ज्यांनी जन्माने त्याच मजल्यात त्यांनी मरावे. खालच्या मजल्यातला इसम मग जो कितीही लायक असो, त्याला वरच्या मजल्यात प्रवेश नाही व वरच्या मजल्यातला माणूस मग तो कितीही नालायक असो, त्याला खालच्या मजल्यात लोटून देण्याची प्रज्ञा नाही. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या मते, हिंदू धर्माची ही उतरंडीवजा समाजव्यवस्था शास्त्रसंमत धर्मग्रंथावर अधिष्ठित आहे. त्यामुळे अस्पृश्यता व जातीव्यवस्था नष्ट करण्यासाठी चातुर्वर्णाच्या संकल्पनेवरच हल्ला करावा लागेल. त्यामुळे या धर्मावर व तिचा पुरस्कार करणार्या धर्मग्रंथावर हल्ला करणे क्रमप्राप्त नव्हे, अत्यावश्यक आहे अशी त्यांची श्रमिका होती. अशाप्रकारे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी हिंदू धर्माचा चिकित्सक पृष्ठदत्तीने अभ्यास करून हिंदू धर्मातील जातीव्यवस्थेबद्दल आपले परखड मत व्यक्त केलेले पाहवयास मिळते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा हा विचार अस्पृश्यांना बंड करून जातीव्यवस्थेवर हल्ला करण्यास प्रवृत्त करतो.

३) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची वैचारिक बंडखोरी –

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आपली वैचारिक बंडखोरी मांडताना असे म्हणतात की, सामाजिक परिस्थितीचे एकदरित सूक्ष्म अवलोकन केल्यानंतर अस्पृश्यांनी आपल्या धार्मिक, सामाजिक, आर्थिक व राजकीय गुलामगिरीविरुद्ध बंड उभारणे जरूरी आहे, हे विचाराती बाबासाहेबांनी ठरविले. त्यामुळे अस्पृश्यता हा हिंदू धर्मावरील कलंक आहे आसे म्हणाणारे म्हणोत पण तो आमच्या देहावरील कलंक आहे आणि तो नष्ट केला पाहिजे अशी आनंदतेजाची जाणीव अस्पृश्य मानले गेलेल्या समाजात त्यांनी निर्माण केली. बाबासाहेब म्हणतात, 'रक्षिती भरलेल्या माणसांवेक्षा तुमची (अस्पृश्यांची) स्थिती हीन आहे. या माणसाबद्दल लोकांच्या मनात सहानुभूती तरी असते. परंतु तुमच्याबद्दल सहानुभूती तर नसते. पण किल्स मात्र असतो.' त्यामुळे अस्पृश्यांच्या उद्धारासाठी निकराची भाषा वापरताना बाबासाहेब म्हणतात, 'तिरस्करणीय गुलामगिरी नि अमानुष अन्यायाच्या गर्तेत पिचत पडलेल्या ज्या समाजात मी जन्मास आलो. त्या समाजाची गुलामगिरी नष्ट करण्यासाठी मी अपयशी ठरलो तर स्वतःला गोळी घालीन.' अशाप्रकारे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आपल्या समाजाला या अस्पृश्यतेच्या गुलामगिरीतून मुक्त होण्यासाठी शेवटी निकराची भाषा वापरताना दिसून येतात.

४) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा सामाजिक हक्क प्राप्तीसाठी सनदशीर लढा –

अस्पृश्यांना इतर समाजाच्या बरोबरीने हक्क मिळावा, समानतेचा दर्जा मिळावा अशी बाबासाहेबांची धारणा होती. अस्पृश्यांना स्वतंत्र अस्तित्व असून ते हिंदू समाजातील ब्राह्मणादि उच्च

वर्णिंच्यांच्या दर्जाचे आहेत. यासाठी त्यांनी सत्याग्रहाच्या शांततामय मार्गपासून ते कायद्याच्या सनदशीर मार्गापर्यंत प्रयत्न केले. पाण्यासाठी, मंदिर प्रवेशासाठी त्यांनी सत्याग्रह केले. तर भारतात आलेले विविध कमिशन व आयोग उदा. साक्षबरो कमिशन, सायमन कमिशन, क्रिप्स मिशन, इ. ना भेट देऊन आपल्या मागण्यांचे निवदेन त्यांच्यापुढे सादर करून कायदेशीर तरतुदींचा आग्रह त्यांनी धरला. मंदिर प्रवेश केल्याने, देवदेवतांची पूजा-अर्चा केल्याने अस्पृश्यांना मोक्ष मिळेल किंवा हिंदू समाजात त्यांना मानाचे स्थान मिळेल अशी बाबासाहेबांची समजूत कधीच नव्हती. तर अस्पृश्यांना मानवी हक्कांची जाणीव व्हावी आणि ते हक्क मिळविण्यासाठी त्यांच्यात प्रतिपक्षाची सतत झुंजत राहण्याची चेतनाप्रवृत्ती निर्माण व्हावी, हा त्याचा यामागील उद्देश होता. अशाप्रकारे याठिकाणी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी आपल्या समाजातील लोकांना सामाजिक व मुलभूत हक्क प्राप्त व्हावा यासाठी सनदशीर व कायदेशीर मार्गाचा अवलंब केल्याचे दिसून येते.

५) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी केलेले मनुस्मृती दहन –

मनुस्मृति दहनामागील त्यांची भूमिका म्हणजे निषेध दर्शविणारा एक मार्ग होता. तर इतरांप्रमाणे आम्ही ही माणसे आहेत आणि आम्हालाही माणुसकीचे हक्क या, याकरीता त्यांनी अंगादेवी, पर्वती, नाशिक यासारखे मंदिर प्रवेश सत्याग्रह घडवून आणले. अशाप्रकारे मनुस्मृती दहनामागील व मंदिर प्रवेश सत्याग्रहामागील डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा उद्देश हिंदू धर्मातील सामाजिक विषमता नष्ट व्हावी व सामाजिक समता प्राप्त व्हावी हा होता.

६) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची वैचारिक लढाई –

केवळ विरोधाता विरोध किंवा विशिष्ट जातीचा धर्माचा बाबासाहेबांनी कधीच व्देष केला नाही. कोणतेही चिरंतर महत्वाचे काम हाती घ्यावयाचे तर त्याचा सर्व बाजूंनी विचार करावयाचा व आपणास नक्की जे काय सांगावयाचे ते निदान मुद्देसूद व साधार मांडायचे ही बाबासाहेबांची पद्धत होती. त्यांच्या विचारांना विरोध करणार्या व्यक्तीसही ते अभ्यासपूर्ण अशी उत्तरे देत असत. परंतु त्यांच्या खंडणाचे किंवा समर्थनाचे स्वरूप हे नेहमी वैचारिक पातळीवरचे राहिले आहे.

बाबासाहेबांचा ब्राम्हण्याता विरोध होता ब्राम्हणांना नाही. ते म्हणतात, ब्राम्हणलोक आमचे वैरी नसून ब्राम्हण्यग्रस्त लोक आमचे वैरी आहेत असे आम्ही समजतो. ब्राम्हणरहित ब्राम्हण आम्हांस जवळचा वाटतो. ब्राम्हण्यग्रस्त ब्राम्हणतर आम्हाला दूरचा वाटतो. आमच्या सत्याग्रहात भाग घेण्यास कोणाही व्यक्तीस भोक्तीक आहे. मग ती व्यक्ती कोणत्याही जातीतील असो. हे भांडण तत्वासाठी आहे. ते कोणत्याही एका व्यक्तीशी किंवा जातीशी नाही. आमच्या पवित्र कार्यात सहाय्य करावयास तत्वनिष्ठेने पुढे येतील त्यांचे आम्ही आभार मानू यावरून असे म्हणता येईल की, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची लढाई एका व्यक्तीविरुद्ध, समाजाविरुद्ध नव्हती, तर ती एका प्रवृत्ती विरुद्ध होती. त्यामुळे सुरुवातीला आपली वैचारिक बैठक पक्की झाल्यानंतर त्यांनी यादृष्टिने मार्गक्रमण केले.

बाबासाहेबांनी अस्पृश्यामध्ये अस्मिता जागवून त्यांच्यात बंडखोरी निर्माण करून, मुकिसग्रामाची खरी सुरुवात केली. लेखणी आणि कृतीने एका नव बंड निर्माण केलं आणि या समाजाला एक नवी दृष्टी दिली. युगानुयुगे, अस्पृश्य, अत्यंज, अतिशुद्र, गणलेल्या समाजांच्या ठायी आत्मप्रत्यय, आत्मतेज, आत्मविश्वास व स्वाभिमान म्हणजेच माणुसकीचे नवचैतन्य निर्माण केले. त्यामुळे आपल्या कार्याचे फलित सांगताना बाबासाहेब म्हणतात, गेली २५ वर्षे झगडून त्यांना (अस्पृश्यांना) सर्वस्वी सुखी करू शकलो नसलो तरी त्यांच्यात जाजवल्य स्वाभिमान निर्माण केला आहे. अशाप्रकारे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या या वैचारिक प्रबोधनातून हा समाज जागा झाला व आपल्या न्याय, हक्कासाठी झागडू

लागला व शेवटी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी राज्यघटनेच्या माध्यमातून सर्व जाती-धर्मातील लोकांना मुलभूत हक्क प्राप्त करून दिलेले दिसून येतात.

निष्कर्ष –

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या एकंदरित विचारसरणीचा आढावा घेतल्यास असे लक्षात येते की, हिंदू समाजात असणारी विषमता आणि जातीभेद यांचे समूळ उच्चाटन करून अस्पृश्यांचा सामाजिक दर्जा उंचवावा, त्यांना सामाजिक, आर्थिक, राजकीय हक्क प्राप्त व्हावेत. तसेच, त्यांच्या जगण्याला प्रतिष्ठा प्राप्त व्हावी यासाठी ते आग्रही राहिले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची लढाई एका व्यक्तीविरुद्ध, समाजाविरुद्ध, नव्हती, तर ती एका प्रवृत्तीविरुद्ध होती. हे सर्व हिंदू धर्माच्या चोकटीत झाले असते तर त्यास डॉ. आंबेडकरांचा विरोध नव्हता. पण त्यासाठी आवश्यक असा मनाचा मोठेपणा संकुचित वृत्तीच्या हिंदूजवळ कधीच नव्हता. आपल्यापेक्षा कुणीतरी खालच्या पातळीवर आहे, ही काहीशा विरंगुळ्याची भावना नेहमीच एकात्मतेच्या आड आली. त्यामुळे राष्ट्रीयतेतील हा प्रमुख अडथळा दूर करण्यासाठी आयुष्यभर कार्यरत राहिले.

संदर्भ सूची –

- १) कांबळे अरुण (२००३) – 'जनता पत्रातील लेख - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर', मराठी विभाग मुंबई विद्यापीठ, मुंबई आणि प्रतिमा प्रकाशक, पुणे.
- २) मूळ वसंत (१९९०) – 'डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे बहिष्कृत भारत आणि मूकनायक', शिक्षण विभाग, महाराष्ट्र शासन, मुंबई
- ३) पानतावणे गंगाधर (१९७६) – 'विद्रोहाचे पाणी पेटलेले आहे – आंबेडकर भिमराव', विजय प्रकाशन, नागपूर
- ४) खरात शंकरराव (१९८२) – 'डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या सहवासात', इनामदार बंधू प्रकाशन, पूणे.
- ५) निकुंभ सी. एच. (२००५) – 'समाज प्रवोधनकार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर', सुगावा प्रकाशन, पूणे.
- ६) हेरलेकर दिनकर (१९८३) – 'डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे विरोधक', आनंद प्रकाशन, मुंबई.
- ७) किर धनंजय (१९७७) – 'डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर', पॉप्युलर प्रकाशन, जयसिंगपुरा, औरंगाबाद.
- ८) अस्मिता (१९९२) – 'एमेज', संपादक – पानतावणे, गंगाधर.
- ९) भारतभूषण (१९८५) – डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती विशेषांक.
- १०) 'Dr. Babasaheb Ambedkar Writing and Speeches (2005) – Vol. 18', Part – III, Government of Maharashtra, Mumbai.

Principal,

**Sadashivrao Mandlik Mahavidyalaya
Murgud, Tal. Kagal, Dist. Kolhapur.**

गोप्य अनुदान अनुदान
Salyadri Parivar Shikshan Prasarak Mandal, Pachai

SRI MANOHAR HARI KHAAPANE COLLEGE OF ARTS & COMMERCE

PACHAI-RAYPATAN

At Post - Raypatan Tal - Rajapur Dist - Ratnagiri 416 704

First Time Affiliation No. AFF/Recog/5323 or 994 Dated 18th October 1994

Permanent Affiliation No. Aff.I/ICD/2015-16/121 dated 16.09.2015 ISO 9001:2015 Certified

Re-Accredited by NAAC with B' Grade • Recognised under Section 2(f) & 12(b) of the UGC Act, 1956

Organized

One Day National Online Conference on

Thoughts and Works of Dr. Babasaheb Ambedkar

CERTIFICATE

This is to certify that

Dr./Prof./Mr./Miss.

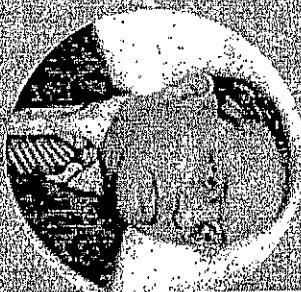
Dadasaneo Abopashab Sandesh
of Sadashivao Manohar Vaidya Mungad

actively presented a paper entitled

डॉ. बाबासहेब माझेकर याचे सामाजिक विश्वास आणि कांठ

In National Level Online Conference

held on 29/09/2021 at Sri. Manohar Hari Khapane College of Arts & Commerce, Pachai-Raypatan.

Sadashivao Manohar Vaidya Mungad
Mungad, Tal. Raypal, Dist. Ratnagiri.

Pachai-Raypatan

Dr. Pramod S. Meshram
H/c Principal

Asst. Prof. Sanjay V. Nimbalkar

OAC Coordinator

Date : 29 Sep. 2021

Made for free with Certify'em